

Istoria învățămîntului

PRIMUL AN DE ÎNVĂȚĂMÎNT PUBLIC LA SATE ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

G. D. ISCRU

Populația Țării Românești se ridica, în 1838, la cca. 2.000.000 locuitori, distribuiți în 34 de orașe sau târguri și în 3.548 sate.¹ Majoritatea covârșitoare a populației locuia în mediul rural, în timp ce Capitala țării concentra 60% din populația urbană.² Orașe erau, de fapt, numai reședințele de județe, căci târgurile erau un fel de sate mai mari. Din totalul așezărilor rurale — așezări cu o medie de 107 familii (535 locuitori) —, circa 1/4 aveau pînă la 50 de familii, dintre ele mai puține fiind cele cu pînă la 20 de familii și mai multe cele cu 20—50 de familii. Cele mai multe (2.096, adică 58,50%) erau sate medii (50—149 familii sau 250—750 locuitori), iar satele mari (cu 150—199 familii, adică 750—995 locuitori) erau în număr de 610 (17,10%); numai 7 sate depășeau 500 de familii (2.500 locuitori).³ Cel mai mare procent de sate mici îl avea Muntenia, îndeosebi la cîmpie, iar satele cele mai mari erau în vestul și nord-vestul țării. Cu popularea cîmpiei, raportul se va schimba în anii următori.⁴

Deși sub un regim opresiv al obligațiilor⁵ — legal sau abuziv —, sătenii continuau să lucreze, practic, întregul pămînt, dat ca pămînt legiuit sau ca „prisoase“, și să crească un număr apreciabil de vite.

★

Intr-o asemenea realitate social-economică au trebuit să se aplice prevederile circularei Departamentului din Năuntru (în continuare : Departamentul) din 14 ianuarie 1838⁶ — punctul de plecare în ceea ce privește instituirea învățămîntului public la sate în Țara Românească.

¹ I. Donat și G. Retegan, *La Valachie en 1838 (d'après une source statistique inédite)*, în „Revue Roumaine d'Histoire“, tom. IV, 1965, nr. 5, p. 930 și 937.

² *Ibidem*, p. 933.

³ *Ibidem*; vezi și p. 396. Coeficientul demografic 5, acceptat de autori, este totuși mare. Cel mai potrivit este de 4,5.

⁴ *Ibidem*, p. 935.

⁵ I. Corfuz, *Agricultura Țării Românești în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, Ed. Acad. R. S. România (București), 1969, p. 105.

⁶ Arhiva istorică centrală, fond. Vornicia din Lăuntru, Țara Românească (în continuare : V.L.Ț.R.), dos. 5390 I A/1838, f. 2.

Cele mai multe cîrmuiri au răspuns îndată că vor da urmare poruncii⁷, iar Eforia Școlilor (în continuare : Eforia), cu mult entuziasm a răspuns Departamentului la 4 februarie⁸, dînd apoi, la rîndul său, la 14 februarie, circulară către profesorii școlilor începătoare din capitalele județelor⁹ și către cîrmuiri¹⁰ precum și o adresă către Marea Logofeție a treburilor bisericești.¹¹

Dispoziții, recomandări, dar mai ales dorințe și entuziasm. În sate au început să „curgă“ poruncile iar cele mai multe gazete se interesau îndeaproape de școlile publice de la sate. Eforia, prin grija directorului ei P. Poenaru, le ținea la curent.

Redactorul „Curierului românesc“ era entuziasmat. În articolul publicat cu prilejul zilei de naștere a domnitorului Alex. Ghica, între alte laude la adresa acestuia era și aceea că în domnia sa au fost înființate, în sfîrșit, și 3.000 de școli lancasteriene la sate (cifră exagerată — n.n.). „Aci este tot viitorul României“ — comenta I. Eliade. „Aceste școli vor sta de față și înaintea lui Dumnezeu și a istoriei nepărtinitoare a răsplăti niște asemenea de mari și slăvite osteneți, măsuri pacinice de fericire și de viitor...“¹²

*

Pregătirile începute pe plan local erau urmărite de Departament și Eforie care se străduiau să suplinească lipsa legii prin circulare, însuși domnitorul fiind înștiințat, pe parcurs, despre mersul acțiunii. Greutățile s-au ivit îndată, căci, practic, totul trebuia făcut : construirea și amenajarea localurilor, recrutarea și pregătirea candidaților de învățători, apoi adunarea copiilor în școli, începînd cu toamna aceluiași an și grija permanentă pentru buna funcționare a acestora. Categorie, a fost un început greu al unei acțiuni temerare, dar el trebuia făcut.

Prima mare greutate a fost aceea a recrutării și pregătirii candidaților de învățători, dar ea a fost biruită în multe județe. Din dorința de a învăța sau — mai degrabă, la început — de a scăpa de datoriile „sătenesți“, poate chiar de cele ale „proprietății“ și de a primi, pe deasupra, bani și bucate, tineri țărani, uneori și vîrstnici, complet neștiutori sau cu oarecare știință de carte au venit să se pregătească pentru noua profesiune.

Au fost necesare unele reveniri asupra poruncilor inițiale, pentru a se impulsiona autoritățile locale, iar la 7 și 28 octombrie Eforia a trimis profesorilor de la județe porunci circulare privind „slobozirea“ la sate, pentru a deschide

⁷ *Ibidem*, f. 4—7, 9, 20—22, 25, 41—42.

⁸ *Ibidem*, f. 24 ; V. A. Urechia, *Școalele sătesci în România*, București, 1868, anexa 9 și *Istoria școalelor de la 1800—1864*, II, București, 1892, p. 2.

⁹ Arhiva istorică centrală, fond. Ministerul Instrucțiunii, Țara Românească (în continuare : M.I.Ț.R.), dos. 6050/1838, f. 15 ; V. A. Urechia, *Școalele sătesci*, anexa 10 și *Istoria școalelor*, II, p. 2—3.

¹⁰ M.I.Ț.R., dos. 6050/1838, f. 16 și 23 ; V.L.Ț.R., dos. 5390 I A/1838, f. 35 ; Arh. st. Caracal, fond Ocîrmuirea, dos. 2640/1838, f. 4 ; Arh. st. Craiova, fond. Prefectura Dolj, inv. 80/1838, f. 244 ; V. A. Urechia, *Școalele sătesci*, anexa 11 și *Istoria școalelor*, II, p. 3—4.

¹¹ M.I.Ț.R., dos. 6033/1838, f. 1 și 4 ; dos. 6050/1838, f. 19—20.

¹² „Curierul românesc“, an IX (1838), nr. 40/7 IX, p. 3.

școli, a celor mai bine „deprinși“, dintre candidați.¹³ De asemenea, a cerut și sprijinul cirmuirilor, precum și pe cel al Departamentului, pentru începerea primului an școlar în Principat.¹⁴ Sezonul agricol împiedicase adunarea mai grabnică a candidaților la pregătire. Treptat însă aceștia au sosit, au fost pregătiți atît cît îngăduia timpul și apoi examinați din cele învățate, după care au început să fie sloboziți în satele lor pentru a deschide școli. Județele în care candidații au venit încă din aprilie la pregătire au fost : Buzău, Dolj, Gorj, Mehedintși.¹⁵ În sate, școlile au început să se deschidă treptat, în toamna anului 1838 și în primele luni ale anului următor, în unele județe cu multă întîrziere, prima școală publică în care s-a început învățătura fiind cea din satul Filiași (Dolj), în iulie 1838.¹⁶

În primul an școlar, 1838/1839, au funcționat în satele Țării Românești, după datele Eforiei, aproape 2.000 școli.¹⁷ În discursul tradițional de sfîrșit de an școlar la Colegiul Sf. Sava, pronunțat în prezența domnitorului, P. Poenaru, directorul Eforiei, se arăta în general mulțumit, mai ales de profesorii școlilor „normale“, care au „rivalizat cu zel“ în pregătirea candidaților, în stăruința pe lîngă autorități pentru a le obține sprijinul, în îndemnarea sătenilor să-și dea copiii la școală.¹⁸ Lipsa de localuri proprii, sau cel puțin de case cît de cît potrivite scopului, a împiedicat deschiderea mai grabnică și în număr mai mare a școlilor la sate. Dar nu numai acestea erau greutățile. Aici am ținut să consemnăm doar unul din cele mai importante evenimente culturale din veacul trecut : începutul învățămîntului public în satul românesc, cu unele aspecte inedite și cu unele rectificări.

¹³ M.I.Ț.R., dos. 6069/1838, f. 77—78 și 81.

¹⁴ V.L.Ț.R., dos. 5290 I A/1838, f. 374—375.

¹⁵ M.I.Ț.R., dos. 6704/1837, f. 65 și 68 ; dos. 6708/1837, f. 55 ; Arh. St. Craiova, Prefectura-Dolj, inv. 80/1838, f. 523, 531 și 538 ; V.L.Ț.R., dos. 5390 I A/1838, f. 1454.

¹⁶ Arh. st. Craiova, Prefectura Dolj, inv. 80/1838, f. 635—636.

¹⁷ M.I.Ț.R., dos. 5016/1839, f. 13—14, imprimat.

¹⁸ „Curierul românesc“, an X (1839), nr. 11/7. VII., p. 373—377 ; „Cuvînt al d-lui comisului P. Poenaru“.